

КОНСОЛІДОВАНИЙ НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ ГРУП І НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Досліджено питання необхідності впровадження нагляду на консолідованій основі за діяльністю фінансових установ-учасників банківських груп з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків. Визначено права Національного банку України щодо встановлення вимог до певних видів діяльності членів банківських груп. Наведений перелік із 11 банківських груп, що працюють на території України. Окреслені основні позитивні аспекти функціонування банківських груп.

Ключові слова: банківська група, відповідальна особа банківської групи, нагляд на консолідованій основі, ризик.

Постановка проблеми. Упродовж останніх двох років розвитку банківської системи простежується тенденція до створення дедалі більшої кількості банківських груп. З метою впровадження нагляду на консолідованій основі Правління Національного банку України затвердило Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп від 09.04.2012 р. № 134 [1]. Згідно з чинним законодавством, регулятор має право застосовувати уніфіковані правила до таких видів діяльності членів банківської групи: системи корпоративного управління; порядку консолідації і надання звітності; системи внутрішнього контролю та управління ризиками; лімітів; нормативів достатності капіталу. Проте потребують доопрацювання питання, пов'язані з управлінням ризиками та забезпеченням фінансової стійкості банківських груп.

Стан дослідження. Питання організації та здійснення ефективного банківського нагляду і на індивідуальній (соло), і груповій (консолідованій) основах не раз ставали предметом дослідження в працях таких вітчизняних науковців: В. Міщенко, В. Крилової, І. Д'яконової, Т. Смуженко, І. Школьник, О. Барановського, С. Аржевітіна, Н. Швець, О. Мірошніченко, М. Сенаторова та ін.

Наведені в статті результати дослідження значною мірою спираються на висновки, оприлюднені в своїх роботах іноземними експертами та вченими: О. Тарасовою, С. Дубковим, В. Поздишевим, О. Борисовою, А. Кумановським, Ф. Личтенбергом, Т. Дж. Келлі, У. Кноке, а також матеріали офіційних публікацій Базельського

комітету з питань банківського нагляду, Європейського центрального банку, Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції та розвитку [2].

Метою статті є дослідження питання щодо організації та здійснення банківського нагляду на консолідованій основі за банківськими групами.

Для досягнення цієї мети окреслено такі завдання:

- розкрити сутність поняття «банківська група»;
- визначити права Національного банку України щодо встановлення вимог до діяльності банківської групи;
- окреслити права та обов'язки учасників і відповідальної особи банківської групи;
- охарактеризувати діючі банківські групи на території України.

Виклад основних положень. Згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 року № 2664-III, до фінансової групи входять банківська та небанківська фінансові групи [3].

Згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 року № 2121-III, «*банківська група* – група юридичних осіб, які мають спільного контролера, що складається:

- з материнського банку та його українських та іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами;
- з двох або більше фінансових установ, у якій банківська діяльність є переважною» [4].

Банківська холдингова компанія та компанія з надання допоміжних послуг, яка має спільного контролера з учасниками банківської групи, входять до складу банківської групи.

Банківська холдингова компанія – фінансова холдингова компанія, в якій переважною діяльністю фінансових установ, що є її дочірніми та асоційованими компаніями, є банківська [4].

Компанія з надання допоміжних послуг – юридична особа, яка не є фінансовою установою, діяльність якої полягає в наданні послуг з інфор-маційних технологій, володіння або управління майном, з обробки даних або будь-яких подібних послуг, які необхідні для здійснення фінансовою установою діяльності з надання фінансових послуг.

Контролер – фізична особа або юридична особа, щодо якої не існує контролерів-фізичних осіб та яка має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння самостійно або

спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або, незалежно від формального володіння, здійснювати такий вплив на основі угоди чи іншим чином [3].

Переважаюча діяльність у групі є банківською, якщо сукупне середньоарифметичне значення активів банків (банку)-учасників (учасника) банківської групи за останні чотири звітні квартали становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що входять до цієї групи, за цей період. Розрахунок переважної діяльності банківської групи здійснюється щороку станом на 1 січня.

Після того, як групу було визначено банківською на підставі переважної діяльності та частка сукупних активів банків (банку) у сукупному розмірі активів фінансових установ, що входять до цієї групи, зменшилася та становить від 40 до 50 відсотків, така група продовжує вважатися банківською впродовж не більше трьох років з моменту такого зменшення [4].

Національний банк України здійснює банківський нагляд на консолідованій основі за банківською групою з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк унаслідок участі в банківській групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків банківської групи.

Національний банк України з метою здійснення нагляду на консолідованій основі має право визначати в межах банківської групи підгрупи, що складаються принаймні з двох фінансових установ, та здійснювати за ними нагляд на субконсолідованій основі. Національний банк України має право встановлювати вимоги до банківської групи та/або банківської підгрупи на консолідованій та субконсолідованій основі щодо:

- 1) наявності ефективної системи корпоративного управління;
- 2) наявності ефективної системи управління ризиками;
- 3) наявності ефективної системи внутрішнього контролю;
- 4) наявності облікових процедур, інформаційних систем, необхідних для забезпечення виконання вимог на консолідованій основі;
- 5) складання та порядку подання консолідованої та субконсолідованої звітності;
- 6) достатності регулятивного капіталу;
- 7) економічних нормативів;
- 8) лімітів та обмежень стосовно певних видів діяльності, зокрема щодо діяльності на території інших держав;
- 9) порядку подання необхідної звітності та інформації.

Юридична або фізична особа, яка має намір стати контролером банківської групи, через визначену нею уповноважену особу зобов'язана повідомити про це Національний банк України та надати Національному банку України відомості про таку банківську групу, зокрема структуру власності банківської групи та види діяльності її учасників [4].

Банківська група зобов'язана визначити серед учасників банківської групи відповідальну особу банківської групи та погодити її з Національним банком України. Погодження Національним банком України відповідальної особи банківської групи здійснюється на підставі клопотання, яке має містити обґрунтування щодо визначення такої особи, та інших документів, визначених Національним банком України. До погодження Національним банком України відповідальної особи банківської групи або в разі, якщо за висновком Національного банку України відповідальна особа, визначена банківською групою, не спроможна забезпечити виконання функцій відповідальної особи, відповідальною особою є банк-учасник групи з найбільшим значенням активів за останній звітний період (квартал).

Учасник банківської групи не пізніше 10 календарних днів після зміни своєї структури власності та видів діяльності зобов'язаний повідомити про це відповідальну особу банківської групи. Відповідальна особа банківської групи зобов'язана повідомити Національний банк України про зміни щодо структури власності банківської групи та видів діяльності її учасників не пізніше 30 календарних днів після настання таких змін.

Відповідальна особа банківської групи складає консолідовану звітність на основі звітності учасників банківської групи (крім страхових компаній). Учасники банківської групи зобов'язані подавати відповідальній особі банківської групи звіти, інформацію та документи, необхідні для підготовки консолідованих звітів, та забезпечувати виконання вимог щодо нагляду на консолідованій основі [4].

Загальна сума прямої та/або опосередкованої участі учасників банківської групи в статутному капіталі юридичної особи, що не є фінансовою установою, не повинна перевищувати 15 відсотків консолідованого регулятивного капіталу банківської групи. Загальна сума прямої та/або опосередкованої участі учасників банківської групи в статутному капіталі всіх юридичних осіб, які не є фінансовими установами, не повинна перевищувати 60 відсотків консолідованого регулятивного капіталу банківської групи. Сума вкладень учасників банківської групи в капітал страхової компанії (страхових компаній) виключається з регулятивного капіталу банківської групи.

Кожний учасник банківської групи зобов'язаний забезпечити проведення щорічної аудиторської перевірки річної фінансової звітності аудитором (аудиторською фірмою). Відповідальна особа банківської групи зобов'язана забезпечити проведення щорічної перевірки аудиторською фірмою річної консолідованої звітності банківської групи.

Аудитор (аудиторська фірма), що здійснює аудиторську перевірку річної фінансової звітності учасника банківської групи, річної консолідованої звітності банківської групи, зобов'язаний повідомити Національний банк України про виявлені під час проведення аудиторської перевірки та під час надання інших аудиторських послуг викривлення показників фінансової звітності, порушення та недоліки в роботі, а також про будь-які події, які можуть суттєво вплинути на платоспроможність, безпеку та надійність учасника групи або всієї банківської групи, впродовж трьох днів з моменту виявлення таких подій чи фактів. Відповідальна особа банківської групи зобов'язана оприлюднювати аудиторський висновок і перевірену аудиторською фірмою річну консолідовану звітність банківської групи [4].

Національний банк України в разі порушення банківською групою, відповідальною особою банківської групи, іншими учасниками банківської групи нормативно-правових актів Національного банку України, здійснення ризикової діяльності, яка загрожує інтересам вкладників банку, наявності структури банківської групи, що унеможливає здійснення нагляду на консолідованій основі, має право застосувати заходи впливу адекватно вчиненому порушенню:

1) установлення для банківської групи підвищених економічних нормативів, лімітів та обмежень щодо здійснення окремих видів операцій;

2) заборона проведення операцій між банком та іншими учасниками банківської групи;

3) вимога до банку щодо відчуження часток участі в статутному капіталі дочірніх компаній, асоційованих компаній, які є членами банківської групи, розірвання угод, на підставі яких, за відсутності формального володіння, здійснюється вирішальний вплив на управління та/або діяльність цих осіб [4].

Національний банк України (НБУ) вже визнав 11 банківських груп у країні, водночас робота з їх ідентифікації триває [5].

1 серпня 2013 року створена банківська група ПУМБ, до якої увійшли банк ПУМБ, «Банк Ренесанс капітал», інвестиційна компанія «Тесера Капітал», страхові компанія «Аска», «Аско Донбас Північний», «Аска-Життя», «Іллічівська», страхове товариство «Іллічівське».

Рішення № 501 про нагляд комісія НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків прийняла 19 липня. Необхідність об'єднання в групу пов'язана з тим, що 2011 року в Законі «Про банки і банківську діяльність» вперше було передбачено здійснення нагляду на консолідованій основі. Нормативні документи, що встановлюють процедуру реєстрації та звітності банківських груп, Нацбанк прийняв навесні 2012 року (постанови № 134 та № 254) [6].

Відповідно до Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків № 673 від 13 серпня 2013 року, регулятор визнав і зареєстрував банківську групу ОТП, до складу якої увійшли: АТ «ОТП Банк» (Україна), ТОВ «ОТП Факторинг Україна», ТОВ «ОТП Адміністратор пенсійних фондів», ТОВ «Компанія з управління активами «ОТП Капітал», ТОВ «ОТП Лізинг», ТОВ «ОТП Кредит». Національний банк затвердив АТ «ОТП Банк» як відповідального представника створеної банківської групи. Вигода для споживача полягає в тому, що за допомогою «ОТП Банку» він може отримати повний перелік фінансових послуг: від класичних банківських продуктів і споживчого кредитування до пенсійного забезпечення, інвестиційних фондів, лізингу та факторингу [7].

«Райффайзен банк Аваль» як частина міжнародної банківської групи «Райффайзен банк Інтернаціональ» (РБІ) приділяє значну увагу обслуговуванню великого приватного капіталу та має успішний досвід у наданні індивідуальних рекомендацій клієнтам щодо вибору оптимальних схем управління коштами. Уже майже 25 років РБІ працює в регіоні Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) і наразі підтримує діяльність об'єднаної мережі дочірніх банків, лізингових компаній і численних організацій, що надають спеціалізовані фінансові послуги на 17 ринках [8].

«Правекс-банк», Банк міжнародної банківської групи «Інтеза Санпаоло», універсальна фінансова організація, яка надає весь спектр банківських послуг на всій території України. 2008 рік став знаковим для «Правекс-банку» – наприкінці червня була завершена угода з продажу 100% акцій банку одній із провідних банківських груп Європи – італійській групі «Intesa Sanpaolo». Міжнародна банківська група Intesa Sanpaolo входить до провідних банківських груп Єврозони і є лідером в Італії в усіх сферах бізнесу.

«Intesa Sanpaolo» – банківська група, яка створена в результаті злиття Banca Intesa і «Sanpaolo IMI». Злиття об'єднало два основні італійські банки із загальними цінностями, задля збільшення своїх можливостей зростання, підвищення сервісу для роздрібних клієнтів, значної підтримки розвитку бізнесу та важливого внеску в розвиток країни.

Група «Інтеза Санпаоло» вибірково присутня в Центральній та Східній Європі, Середземноморському регіоні та на півночі Африки. Крім того, міжнародна мережа, що спеціалізується на обслуговуванні корпоративних клієнтів, є в 30 країнах, зокрема в Середземноморському регіоні та Північній Африці, а також у тих регіонах, де італійські компанії найбільш активні, таких як США, Росія, Китай та Індія [9].

Міжнародна банківська група «UniCredit» представлена двома установами – шостим за розміром активів «Укрсоцбанком», на придбання якого витратила в 2008 році близько 2 млрд. дол. США, і 34-м за розміром активів «УниКредіт Банком». Міжнародна банківська група «UniCredit» є однією з найбільших світових фінансових організацій, яка працює в 22 країнах Європи й ще в 27 країнах світу. Штаб-квартира групи розташована в італійському місті Мілан [10].

Міжнародна банківська група «ПриватБанк» обслуговує понад 22 мільйони корпоративних і роздрібних клієнтів у 12 країнах світу, серед яких Росія, Грузія, Латвія, Італія, Португалія, Китай, Великобританія, Кіпр, Німеччина, Іспанія, Казахстан. У рейтингу топ-1000 світових банків «ПриватБанк» посідає 8-е місце в десятці найбільших банків Центральної та Східної Європи.

«ПриватБанк» працює на ринку України з 1992 року і є найбільшим банком за обсягом активів. Основними власниками банку є Геннадій Боголюбов та Ігор Коломойський. Вони прямо володіють 34,1929% і 33,8554% акцій банку відповідно, а також через компанію «Triantal Investments Ltd» (Кіпр, 24,9900% акцій) [11].

«Піреус Банк» входить до міжнародної *банківської Групи «Піреус Банку»*, що є однією з провідних фінансових установ Південної та Східної Європи, представлений у Греції, Україні, Румунії, Болгарії, Єгипті, Албанії, Сербії, Кіпрі, а також у світових фінансових центрах – у Нью-Йорку та Лондоні. «Piraeus Bank S. A.» є головною установою Групи «Піреус Банку» (Piraeus Bank Group); до Групи входять 9 банків і 21 компанія, які надають повний спектр фінансових послуг [12].

ПАТ «Кредобанк» входить до складу міжнародної банківської групи «РКО Bank Polski». Учасники цієї групи розташовані на території Республіки Польща та України. Ключовим акціонером «РКО Bank Polski S. A.» є Державне Казначейство Республіки Польща. Група «РКО Bank Polski» займається наданням фінансових послуг [13].

ПАТ «Укрсиббанк» успішно працює 22 роки на ринку України. Входить в одну з найсильніших банківських груп світу «BNP Paribas». Група представлена у більш ніж 80 країнах світу. «Укрсиббанк» один із лідерів на ринку споживчого кредитування України, співпрацює більш ніж з 350 автосалонами в Україні, з національними мережами

продавців побутової техніки і електроніки. У 2006 р. «BNP Paribas» купив 51% «Укрсиббанку»; у 2009 р. частка була збільшена до 81,42%; у 2010 – до 99,99%.

ПАТ «Креді Агріколь банк» – універсальний банк, власником якого є одна з найбільших банківських груп світу – «Credit Agricole Group» (Франція). Банк працює на фінансовому ринку України з 1993 року та надає весь спектр сучасних банківських послуг приватним і корпоративним клієнтам.

Історія «Universal Bank» розпочалася 1994 року. З 2006 року банк є частиною міжнародної банківської групи «Eurobank EFG Group». Група є членом міжнародної банківської групи «EFG Group», яка функціонує у 40 країнах світу [14].

Висновки. Створення, реєстрація та функціонування банківських груп на території України має декілька позитивних аспектів. По-перше, це дасть можливість Національному банку України застосовувати норми регулювання не лише щодо банківських установ, але й інших фінансових установ-учасників банківських груп.

По-друге, нагляд за фінансово-кредитним сектором на консолідованій основі дозволить зменшити ризики діяльності та підвищити рівень захисту інтересів вкладників та інвесторів учасників банківських груп, що, своєю чергою, забезпечить стабільність вітчизняної фінансової системи.

1. Про затвердження Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп: Постанова НБУ від 09.04.2012 р. № 134. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/z0708-12.

2. Башлай С. В. Інструменти банківського нагляду на консолідованій основі / С. В. Башлай // Фінансовий простір: наук.-практ. журнал. – 2011. – № 3 (3). – С. 54–59. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: fp.cibs.cu.ua/files/1103/11bsvbst.pdf.

3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 року № 2664-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/go/2664-14

4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/go/2121-14.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/09/09/308698.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.finance.rbc.ua/.../natsbank-pristupil-k-nadzoru-nad-sozdannoy-bankovs...

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/10/01/309948.

8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aval.ua/about/principles/.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravex.com/ukr/press/news/banknews/2013-04/10302.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economics.unian.ua.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.privatbank.ua/.../privatbank-voshel-v-top-10-samyh-kartochnyh-bankov...
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.piraeusbank.ua.
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.expert-rating.com/.../Rating_Visnovok_KREDOBANK_2013_ukr...
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.express-credit.com.ua/ua/home/partners.

Горалько О. В. Консолидированный надзор за деятельностью банковских групп и необходимость его применения.

Исследован вопрос необходимости внедрения надзора на консолидированной основе за деятельностью финансовых учреждений-участников банковских групп с целью обеспечения стабильности банковской системы и ограничения рисков. Определены права Национального банка Украины относительно установления требований к определенным видам деятельности членов банковских групп. Приведен перечень из 11 банковских групп, которые работают на территории Украины. Обозначены основные позитивные аспекты функционирования банковских групп.

Ключевые слова: банковская группа, ответственное лицо банковской группы, надзор на консолидированной основе, риск.

Goralko O. V. Consolidated supervision over the activities of banking groups and the need for its use.

The question of need of the implementation of the supervision over a consolidated basis of the activity of financial institutions – the members of banking groups are investigated to ensure the stability of the banking system and limit the risks.

Enforceable rights of the National Bank of Ukraine on the application of unified rules in such activities of members of the banking group as: the system of corporate governance, the procedure of consolidation and reporting, the system of internal control and risk management, limit, norms of capital ratio are considered.

However, there are issues which need improvement related to risk management and providing financial stability of the banking group.

National Bank of Ukraine has the right to determine within the banking group subgroup consisting of at least two financial institutions and make them supervision on sub-consolidated basis for the purposes of supervision on a consolidated basis.

The total amount of direct and / or indirect participation of members of banking group in the share capital of a legal entity that is not a financial institution should not exceed 15 percent of consolidated regulatory capital of the banking

group. The total amount of direct and / or indirect participation of members of the banking group in the share capital of all entities that are not financial institutions should not exceed 60 percent of consolidated regulatory capital of the banking group. The amount of investment of the members of banking group in the capital of the insurance company (insurance companies) is excluded from regulatory capital of the banking group.

There are several positive aspects of the creation of banking groups. Firstly, it will give the opportunity for the National Bank of Ukraine to apply the regulatory norms not only to banks but also to other financial institutions. Secondly, the supervision of the financial and credit sector on the consolidated basis will reduce the risks of the activity and increase the level of protection of the interests of depositors and investors members of banking groups.

Key words: banking group, responsible person of the banking group, supervision over the consolidated basis, risk.

Стаття надійшла 10 березня 2014 р.

УДК 339.138(477)

Я. О. Горинь

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ОСВІТНЯ ПОСЛУГА» ТА ЇЇ ВИДИ

Розкрито зміст такої категорії, як «освітня послуга», та наведено її класифікацію. Проаналізовано різноманітні підходи до означення поняття освітніх послуг, які можна вирізнити: з точки зору особистості, держави та підприємства. Зауважено, що низка ознак, а саме: структура, освітній рівень, освітньо-кваліфікаційний рівень, рівень наукового ступеня, вчене звання, допомагають краще окреслити суть освітніх послуг.

Ключові слова: послуга, освітня послуга, вищий навчальний заклад, надання освітніх послуг, ознака освітніх послуг, види освітніх послуг, класифікація освітніх послуг.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти України швидко розвивається, що в основному пов'язано із її комерційною діяльністю. Однією з таких причин є створення ринку освітніх послуг, який сформований з вищих навчальних закладів різних організаційно-правових форм напрямів, з різними спеціальностями, умовами конкурсного відбору, формами, методами, технологіями навчання тощо.

Стан дослідження. Аналіз наукових досліджень довів, що проблемі освітніх послуг як механізму управління вищими навчальними закладами, теоретичним і практичним питанням та підходам щодо формування маркетингових стратегій присвячені роботи багатьох